

IV Międzynarodowy Kongres Naukowy „Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej”, Rzeszów–Jarosław, 3–5 X 2018

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2019.010>

W dniach 3–5 października odbywał się IV Międzynarodowy Kongres Naukowy „Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej”. Po raz pierwszy w dwóch miastach: Rzeszowie (3 i 5 października) oraz Jarosławiu (4 października). Poprzednie edycje gościły w Białymstoku (2009 i 2015) i Warszawie (2012)¹. Tegoroczną odsłonę zorganizował nowo powstały Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA (dalej: POLONIKA) przy współpracy Marszałka Województwa Podkarpackiego, Instytutu Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy w Białymstoku (dalej: IBDKE) oraz Miasta Jarosław. Symposium zgromadziło ponad 100 uczestników z kraju i zagranicy, co czyniło je jednym z największych tego typu w Polsce, uświetniając tym samym setną rocznicę odzyskania niepodległości.

¹ M. Balcerek, *III Międzynarodowy Kongres Naukowy „Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej”, Białystok, 30 IX – 2 X 2015 roku*, „Zapiski Historyczne” 2016, R.18, z. 1, s. 215–220.

Tematyka IV Kongresu, podobnie jak poprzednich, dotyczyła dziedzictwa dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Szczególny nacisk położono na zabytki kultury materialnej oraz archiwalia i biblioteki znajdujące się obecnie poza granicami Polski. Ze względu na przypadającą w tym roku rocznicę odzyskania niepodległości wyartykułowano oddziaływanie bogatego dziedzictwa I i II RP.

W pierwszym i trzecim dniu konferencji obrady toczyły się w hotelu Grand Hotel Boutique w Rzeszowie. Tam 3 października dr Wojciech Walczak z IBDKE i Uniwersytetu w Białymstoku (dalej: UwB) uroczystie rozpoczął sympozjum, jednocześnie przypominając zmarłych uczestników wcześniejszych edycji Kongresu. Następnie Dorota Janiszewska-Jakubiak, dyrektor POLONIKI, opowiedziała o powstaniu i misji swojej instytucji. Znaczców dawnej RP i jej dziedzictwa w Rzeszowie powitał wicemarszałek województwa podkarpackiego Bogdan Romaniuk. Do nich był skierowany także list Jarosława Sellina, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego (dalej: MKiDN), oraz słowa prof. Wojciecha Śleszyńskiego, Dziekana Wydziału Historyczno-Socjologicznego UwB.

Po części wstępnej nastąpiło uroczyste wręczenie medali i odznaczeń MKiDN. Srebrny medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” otrzymali Tadeusz Bernatowicz z Uniwersytetu Łódzkiego i prof. Waldemar Deluga z Uniwersytetu Ostrawskiego (Ostravská univerzita v Ostravě). Brązowy medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” został wręczony: Tomaszowi Dziurawcowi, Piotrowi Jamskiemu z Polskiej Akademii Nauk i AKADEMIKI, prof. Krzysztofowi Mikulskiemu z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (dalej: UMK) oraz Dariuszowi Suboczowi z Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu. Prof. Cezary Kukło z UwB otrzymał odznakę „Zasłużony dla Kultury Polskiej”.

Kolejnym elementem rozpoczynającym kongres były dwa wykłady inauguracyjne. W pierwszym z nich prof. Andrzej Betlej z Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: UJ) i Muzeum Narodowego w Krakowie opowiedział o wyzwaniu, jakie czeka badaczy dziedzictwa Kresów. W drugim prof. Jakub Lewicki z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (dalej: UKSW) pokazał przykłady architektury na Kresach w początkach II RP.

Po krótkiej przerwie rozpoczęła się część stricte merytoryczna. Ze względu na liczbę referatów obrady podzielono na cztery sekcje. Tematycznie dominowała w nich szeroko pojęta historia sztuki, zostawiając historii, archiwistyce i bibliologii tylko jedną sekcję.

Liczba wygłoszonych referatów i ograniczenia objętościowe sprawozdania nakazują skupienie się na wybranych panelach i wystąpieniach, co poniżej uczynimy. Jeden z paneli był poświęcony dwóm krańcom Kresów: Inflantom Polskim i południowo-wschodniej granicy I RP. Jego obradom przewodniczył prof. Krzysztof Mikulski z UMK. W pierwszym wystąpieniu dr Katarzyna Kolendo-Korczak z Instytutu Sztuki (dalej: IS) Polskiej Akademii Nauk (dalej: PAN) zaprezentowała wizerunek polskiego żołnierza w wojnach polsko-tureckich od XVI do XVII wieku. Następnie dr Paweł Krokosz z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (dalej: UPJPII) opowiedział o nieudanej wyprawie Piotra I nad Dunaj w 1711 roku. Kolejne dwa referaty przenieśli słuchaczy nad Dźwinę. Dr hab. Paweł Jeziorski z Instytutu Historii (dalej: IH) PAN przedstawił na przykładzie Jerzego Konstantego Hylzena karierę inflanckiej szlachty w Rzeczypospolitej. Dr Teresa Rączka-Jeziorska z Instytutu Badań Literackich PAN zaprezentowała kosztowne sposoby świętowania na dworach szlachty w Polskich Inflantach w XVII i XVIII wieku. Podczas dyskusji, kończącej ten panel, mimo szerokiej geograficznie tematyki poruszono zagadnienia ze wszystkich referatów. Dyskutowano o uciechach inflanckiej szlachty i liczebności Tatarów uczestniczących w walkach na południu.

W kolejnym panelu prowadzonym przez prof. Cezarego Kukło z UwB obradowano na tematy związane z dokumentacją historyczną. Dr Jacek Krochmal z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD) w swoim referacie zarysował zagadnienie wspólnego dziedzictwa archiwalnego RP. Dr hab. Karol Polejowski z Muzeum Zamku w Malborku przedstawił interesujące źródła do dziejów zakonu krzyżackiego i stosunków polsko-krzyżackich znajdujące się we francuskich archiwach narodowych. Nieznany badaczom dokument zaprezentował również mgr Radosław Budzyński z UJ. Jest nim „Index chronologicus” Gustawa Manteuffla, znajdujący się w Bibliotece Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i zawierający ciekawe informacje na temat Inflant. Na końcu panelu mgr Urszula Kacperczyk z AGAD opowiedziała o stanie zachowania

i opracowania materiałów I RP, które wróciły do kraju w wyniku postanowień traktatu ryskiego z 1921 roku. Niniejszy panel również podsumowała ciekawa dyskusja, w której uczestniczyli wszyscy referenci. Warty odnotowania wątkiem jest ten dotyczący sformułowania „Rzeczpospolita Obojga Narodów”, zdaniem dr Krochmała będący nieoficjalną nazwą państwa w czasach nowożytnych, a spopularyzowaną przez pisarza Pawła Jasienicę. Padł również postulat, aby w kolejnej edycji kongresu zwiększyć liczbę wystąpień odnoszących się do archiwistyki.

Po dwóch panelach nastąpiło zwiedzanie Rzeszowa. Uczestnicy zorganizowanych wycieczek mogli poznać stolicę Podkarpacia i – w zależności od grupy – Muzeum Okręgowe lub Etnograficzne.

Po zapoznaniu się z zabytkami i historią Rzeszowa obrady zostały wznowione. Jednemu z paneli dotyczących historii sztuki przewodniczyła dr Dorota Piramidowicz z IS PAN. W pierwszym referacie dr hab. Małgorzata Dolistowska opowiedziała o upamiętnieniu marszałka Józefa Piłsudskiego w Wilnie i na północno-wschodnich Kresach za pomocą monumentów, tablic i szkół. Następnie dr Bartłomiej Gutowski z UKSW przedstawił wyniki prac inwentaryzacyjnych na cmentarzach powiatu tarnopolskiego w 2018 roku. W trzecim i ostatnim wystąpieniu usłyszeliśmy o polskich grobach na terenie południowej Francji (Hyères, Mentona, Nicea). Jego autorem była dr Iwona Dacka-Górzyńska z Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. W trakcie dyskusji o referatach podniesiono kwestię stosowania kryterium języka i alfabetu na nagrobkach przy ich identyfikacji jako nie do końca pewną. Padła również propozycja, aby przy rozpoznawaniu polskich grobów wykorzystywać dokumentację archiwalną.

Następnego dnia konferencji obradowano w Jarosławiu. Tam w Centrum Kultury i Promocji (dalej: CKiP) uroczyste powitał gości burmistrz Jarosławia Waldemar Paluch. Gospodarz miasta pogratulował odznaczonym. Wówczas to, nieobecny dzień wcześniej, prof. Waldemar Deluga odebrał srebrny medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”.

Po wstępnych uroczystościach wznowiono obrady w trzech miejscach na terenie urokliwego miasta Jarosławia: w Ratuszu, CKiP oraz w Auli Zespołu Szkół Plastycznych im. Stanisława Wyspiańskiego.

Pierwszy panel w Auli ZSP prowadził dr Jacek Krochmal z AGAD. Poświęcono go materiałom archiwalnym dotyczącym Rzeczypospolitej

znajdującym się obecnie poza granicami Polski. W pierwszym referacie dr Przemysław Gawron z UKSW przedstawił akta do dziejów wojskowości koronnej za panowania Zygmunta III Wazy, które są przechowywane w księgach grodzkich lwowskich w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie (Центральний державний історичний архів України, м. Львів). W drugim prof. dr hab. Tomasz Ciesielski z Uniwersytetu Opolskiego omówił relokację polskich archiwaliów w czasie II wojny światowej do Czech. Następnie dr Mariusz Balcerek z Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu zaprezentował dwa nieznane plany Torunia z Riksarkivet w Sztokholmie. W czwartym referacie dr Andrzej Gliwa z Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Rzeszowie zapoznał audytorium ze źródłowymi materiałami do badań nad kwestią zniszczeń wojennych na obszarze Rusi Czerwonej w XVII wieku. W ostatniej, piątej prelekcji dr Anna Ziemlewska z Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie przedstawiła dokumenty dotyczące Sobieskiego, jakie znajdują się w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі). Po wszystkich wystąpieniach odbyła się dyskusja, która toczyła się przede wszystkim wokół zagadnienia zwrotu archiwaliów, co jest kwestią niezwykle drażliwą w międzynarodowych stosunkach.

Po dyskusji uczestnicy kongresu w zorganizowanych grupach ruszyli na wycieczkę po Jarosławiu, po której wznowiono obrady w trzech sekcjach. W ramach jednej z nich odbył się panel poświęcony historii Kościoła wschodniego od XVII po XX wiek. Przewodniczyła mu dr hab. Anna Krochmal z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. W pierwszym wystąpieniu dr hab. Dorota Wereda z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach przedstawiła fundacje monasterów bazylikańskich w RP w XVII wieku, stwierdzając, że ich inicjatorami zwykle były osoby popierające królewską politykę wyznaniową przychylną wobec Kościoła unickiego. Następnie dr Wioletta Zielecka-Mikołajczyk z UMK omówiła „Teki Podolińskiego”, przechowywane w Muzeum Narodowym we Lwowie im. A. Szeptyckiego, jako źródło do badań nad dziejami diecezji przemyskiej w XVIII wieku. Autorka podkreśliła, że największe znaczenie ma zachowany w „Tekach” materiał wizytacyjny, dzięki któremu można odtworzyć sieć parafialną kilku dekanatów. Mgr Paweł Sygowski z Lublina ukazał deka-

nat kobryński oficjałatu brzeskiego unickiej diecezji włodzimiersko-brzeskiej w świetle wizytacji z 1725 roku. Za sprawą referatu dr. hab. Piotra Chomika z UwB przenieśliśmy się do Białegostoku czasu dwudziestolecia międzywojennego. Jego autor ukazał dzieje tamtejszej cerkwi Zmartwychwstania Chrystusa. W ostatnim, piątym wystąpieniu dr Andrzej Buczyło z IH PAN omówił materiały do dziejów przedrozbiorowej unickiej diecezji brzeskiej w opisie 7 fondu z Litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego w Wilnie (Lietuvos valstybės istorijos archyvas). Podczas dyskusji zostały poruszone zagadnienia ze wszystkich referatów. Słuchaczy interesowało m.in. to, czy w wizytacjach unickich z XVIII wieku odnotowywano inne wyznania, uwzględniano liczbę wiernych w parafiach, a także kim byli fundatorzy klasztorów bazylikańskich.

Następnego dnia obrady kontynuowano w Rzeszowie, w trzech sekcjach, po jednym panelu każda. Jeden z nich zgromadził referaty poświęcone architekturze Kresów. Prowadził go dr Paweł Krokosz z UPJPII. W pierwszym wystąpieniu mgr Inna Abramjuk z Łuckiego Narodowego Uniwersytetu Technicznego (Луцький національний технічний університет) przedstawiła przykład tradycyjnej architektury polskiej z XVII wieku w Łucku w postaci tamtejszego dworu. Mgr Rolandas Gustajtis z Akademii Sztuk Pięknych w Wilnie (Vilniaus Dailės Akademija) zapoznał audytorium z zagadnieniem kasacji klasztorów litewskich w XIX wieku na przykładzie dominikańskiego klasztoru we wsi Poporcie (lit. Poparčiai). W kolejnym referacie dr hab. inż. arch. Małgorzata Rozbicka (prof. Politechniki Warszawskiej; referat przygotowany razem z dr inż. arch. Justyną Zdunek-Wielgołaską) zaprezentowała dom huculski w przedwojennych inwentaryzacjach studentów Wydziału Architektury PW. Następnie prof. Ph.D. Tetiana Klymeniuk z Uniwersytetu Narodowego „Politechniki Lwowskiej” (Національний університет „Львівська політехніка”) przedstawiła cechy języka architektonicznego i graficznego ZODCHOGO, autorstwa wykładowcy Lwowskiej Politechniki Jana Bagieńskiego. Dr hab. Michał Pszczółkowski z Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku opowiedział o dworcach kolejowych na Kresach Północno-Wschodnich w II RP. W ostatnim referacie mgr Ludmila Bondarchuk z Narodowego Uniwersytetu Gospodarki Wodnej i Zarządzania Zasobami Naturalnymi w Równem (Національний університет водного господарства та природокористування) zapoznała

słuchaczy z architekturą szkół w Kowlu na Wołyniu w okresie międzywojennym (1921–1939). Po wysłuchaniu wszystkich wystąpień odbyła się dyskusja, podczas której podjęto kwestie przedstawione we wszystkich referatach. Największe zainteresowanie wzbudził temat dworców kolejowych.

Podsumowując IV Kongres, należy pochwalić organizatorów za realizację tak dużego i trudnego przedsięwzięcia. Udało im się zgromadzić naukowców z wielu dziedzin i krajów, którzy przygotowali wystąpienia o dawnej RP na wysokim poziomie, same zaś obrady trwały aż trzy dni. Wzorem lat ubiegłych jest planowane wydanie wszystkich tekstów wystąpień, co bez wątpienia przeloży się na zwiększenie wiedzy o wielokulturowym dziedzictwie dawnej RP.

Mariusz Balcerek (Toruń)

ORCID: 0000-0002-1007-8042

Sprawozdanie z konferencji „Błędy w dawnej medycynie i historiografii leczenia”, Wrocław, 1 XII 2018

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2019.011>

Z początkiem grudnia 2018 roku w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego odbyła się już trzecia z rzędu konferencja poświęcona historii zdrowotności i stanu zdrowia społeczeństw w przeszłości. Organizatorzy konferencji (dr Katarzyna Pękacka-Falkowska, dr Danuta Raj, dr Jakub Węglorz), wywodzący się z trzech różnych ośrodków o zróżnicowanym profilu badawczym, podjęli współpracę mającą na celu zachęcenie